

Archeologický ústav, v. v. i.
Akademická 2
949 21 Nitra
Slovak Republic
vladimir.mitas@savba.sk
ORCID: 0000-0001-7367-387X

The paper deals with the graphite pottery from the La Tène period in selected regions in the south of central Slovakia: in Gemer, Malohont and Novohrad. It points out the state of research on graphite pottery, its distribution and typology, as well as the perspective of archaeological research on this type of source. Graphite pottery comes from 31 archaeological sites, mainly from settlements. Most of the ceramic fragments are from prospections, but some of the finds are also from rescue or systematic archaeological excavations. The analysed assemblage is dominated by fragments from graphite situlae with vertically ridged surfaces, which were shaped using a potter's wheel. Among the decorative elements beneath the neck of the vessels, the motif of the so-called wheat spike or branchlet is represented several times. Gro graphite pottery from the studied regions belongs to the Middle-Late La Tène period, i.e. to the LTC-LTD stages. Further knowledge about this specific category of pottery from the La Tène period will certainly be expanded in the future by mineralogical-petrographical analyses of graphite pottery fragments and generally more emphasis on the research of archaeological sites and on the detailed processing of archaeological material from the La Tène period in the studied regions.

Keywords: South of Central Slovakia; La Tène Period; Graphite Pottery; Distribution and Typology of Graphite Pottery; State and Perspective of Research;

Grafitová keramika je charakteristickým a hojne rozšíreným artefaktom doby laténskej v širšej strednej Európe¹. Aj na Slovensku jej pozornosť venuje už niekoľko generácií báda-

/374/

teľov². V súčasnosti je bádanie zamerané nielen na otázky distribúcie a typológie grafitovej keramiky, ale aj na otázky proveniencie grafitu v keramickej mase tohto výrobku, na pôvod samotnej grafitovej suroviny (nálezov hrudiek grafitu) alebo na otázky spojené s transportom tejto suroviny.

Cieľom príspevku je zmapovať stav výskumu o grafitovej keramike z doby laténskej vo vybraných regiónoch na juhu stredného Slovenska: v Gemeri, v Malohonte a v Novohrade. Gro záujmového územia sa prekrýva so súčasnými okresmi Lučenec a Rimavská Sobota, menšia časť leží v okresoch Detva, Poltár a Veľký Krtíš. Chronologický rámec doby laténskej, ako aj osídlenia menovaných regiónov v tomto období vôbec, výstižne charakterizujú tieto archeologické nálezy a výsledky bádania: Najstaršie doklady osídlenia sú datované do záveru stupňa LTB2, resp. do prechodného horizontu staršej/strednej doby laténskej (LTB2/C1). Patrí k nim jednoznačne hrob 2/74 z pohrebiska v Drni³. Chronologicky citlivými predmetmi z inventára hrobu sú predovšetkým železné spony – typy EF-H/L1-A, EF-H1⁴, bronzový 7-puklicový kruh – typ BR-F3⁵ a železná kopijovitá zápona opaska – skupiny Gs-E1⁶. Do záveru LTB2 je datovaný i meč s pošvou z ďalšieho (avšak porušeného) hrobu z Drne⁷. Rovnako sú datované aj najstaršie doklady laténskeho osídlenia na území severovýchodného Maďarska⁸. Najmladšie nálezy v sledovaných regiónoch sú datované do neskorej doby laténskej, keď sa výrazne znížila hustota osídlenia a evidovaných je stále minimum lokalít. Najvýraznejšie sa to prejavuje v stupni LTD⁹.

V článku poukážeme na regionálnu distribúciu, typológiu, chronológiu, ale aj na iné špecifiká grafitovej keramiky. V budúcnosti bude pre výskum nevyhnutná realizácia analýz tohto druhu keramiky zo sledovaných regiónov, zameraná na zistenie proveniencie grafitu v keramickej hmote, prípadne hľadanie odpovedí na otázky súvisiace s diaľkovým obchodom s touto pozoruhodnou surovinou.

² Napr. BENADIK, Blažej. Grafitová keramika v latenských hroboch na Slovensku. In Slovenská archeológia – Eisnerov zborník, 1961, roč. 9, č. 1-2, s. 175-208; BŘEZINOVÁ, Gertrúda. Grafitové situly s výzdobou v podhrdlí z latenských sídlisk v Nitre. In ČIŽMÁŘOVÁ, Jana – VENCLOVÁ, Natalie – BŘEZINOVÁ, Gertrúda (eds.). Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií. Brno 2014, s. 293-304; BŘEZINOVÁ, Gertrúda – GREGOR, Miloš. Grafitová keramika zo sídlisk doby laténskej z Nitry. Mineralogicko-petrografické štúdium. In Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV, 2012, roč. 52, s. 9-25; BŘEZINOVÁ, Gertrúda – † CHROPOVSKÝ, Bohuslav. Sídliská z doby laténskej v Nitre. Archaeologica Slovaca Monographiae. Fontes 27. Nitra 2020, 57-61; ČAMBAL, Radoslav – GREGOR, Miloš – KRAMPL, Tomáš – NAGY, Peter. Neskorolátenske objekty v Bratislave na Čajkovského ulici č. 9. In Zborník SNM – Archeológia, 2006, roč. 100, č. 16, s. 146-153; PIETA, Karol. Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia 11. Nitra, 2008; REPKA, Dominik. Laténska keramika ako predmet štúdia. Nitra 2020, s. 98-100.

³ FURMÁNEK, Václav – SANKOT, Pavel. Nové laténské nálezy na středním Slovensku. In Slovenská archeológia, 1985, roč. 33, č. 2, s. 299.

⁴ BUJNA, Jozef. Spony z keltských hrobov bez výzbroje z územia Slovenska (Typovo-chronologické triedenie LTB- a C1-spôn). In Slovenská archeológia, 2003, roč. 51, č. 1, s. 73-76, obr. 52, 55.

⁵ BUJNA, Jozef. Kruhový šperk z latenských ženských hrobov na Slovensku. Nitra 2005, s. 53, 54, tabela 28.

⁶ BUJNA, Jozef. Opasky ženského odevu z doby laténskej. Nitra 2011, s. 27-29, tabela 9.

⁷ ZACHAR, Lev. Datovanie pošiev keltských mečov z Drne a Košíc. In Zborník SNM – História, 1974, roč. 68, č. 14, s. 58, 60-62, 77.

⁸ ALMÁSSY, Katalin. The Funerary Practises of the La Tène Period in Eastern Hungary. In Istros, 2018, roč. 24, s. 162.

⁹ KOVÁR, Branislav. Koniec laténskeho osídlenia na južnom Slovensku a v severnom Maďarsku. In KOVÁR, Branislav – RUTTKAY, Matej (eds.). Kolaps očami archeológie. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes 22. Nitra 2019, s. 144.

Grafit v dobe laténskej

Grafit bol využívaný od staršieho praveku, ale medzi najdôležitejšie suroviny sa zaradil v širšej strednej Európe až v mladšej dobe železnej – dobe laténskej. Pridával sa ako ostrivo do hlinenej masy, z ktorej sa vyrábala špecifická grafitová keramika. Z technologického hľadiska nešlo o inováciu doby laténskej, pretože grafitovú keramiku v stredoeurópskom priestore bežne vyrábali už v dobe halštatskej¹⁰. Grafit v dobe laténskej zároveň dosiahol jeden z vrcholov svojho využitia, ktorý bol prekonaný až v 19. – 20. storočí¹¹.

V prírode je grafit predovšetkým súčasťou kryštallických hornín, nachádza sa hlavne v súvrstviach bridlíc a vápencov. S ohľadom na rámec štúdie sa najvýznamnejšie ložiská grafitu vyskytujú v južných a vo východných Čechách, v páse pozdĺž historickej západnej hranice Moravy, ktorý začína na severe už v Poľsku a plynule pokračuje až do Rakúska. Ďalej to sú dôležité grafitové zdroje v južnom Nemecku v okolí Pasova (Bavorsko), prípadne v Maďarsku a vzácné aj na Slovensku¹².

Dôvody pridávania grafitu do keramiky možno zhrnúť do troch až štyroch kategórií, ktoré sa mohli prelínať a ktorých dôležitosť sa pravdepodobne čiastočne v čase menila. Konkrétne ide o hľadisko 1) technologicko-výrobné, 2) technologicko-prevádzkové, 3) estetické a, zvlášť v období praveku dôležité, 4) symbolické hľadisko¹³. V ostatnom čase výsledky experimentov poukázali aj na možné využitie sekundárne obrúsených zlomkov grafitovej keramiky. Grafitový prach, ktorý vznikol obrusovaním črepov, sa totižto ukázal na tuhovanie povrchu nádob rovnako použiteľný ako prírodný grafit¹⁴.

Poznatky o grafitovej keramike z doby laténskej značným spôsobom rozširujú moderné prírodovedné analýzy – mineralogicko-petrografické charakteristiky – zlomkov grafitovej keramiky alebo úlomkov (hrudiek) grafitu, ktoré sú zamerané hlavne na zistenie technologických vlastností tejto keramiky (napr. teploty výpalu) a pôvodu použitého grafitu¹⁵. Tieto analýzy sa v ostatných desaťročiach realizovali aj na materiáli zo Slovenska¹⁶. Grafitová

¹⁰ K chronologickému rámcu grafitovej keramiky v dobe železnej tiež TREBSCH, Peter. Eisenzeitliche Graphittonkeramik im mittleren Donauraum. In SCHMOTZ, Karl (Hrsg.). Vorträge des 29. Niederbayerischen Archäologentages. Rahden/Westf. 2011, s. 453-455.

¹¹ HLAVA, Miloš. Grafit v dobe laténskej na Morave. In Památky archeologické, 2008, roč. 99, s. 189, 190, 197, 213; MANGEL, Tomáš – DANIELISOVÁ, Alžběta. Dostupnosť zdrojů surovin a specializovaná výroba v době laténské. In Živá archeologie – Rea, 2014, roč. 16, s. 41.

¹² HLAVA, Grafit v době laténské, s. 191-193; REPKA, Laténska keramika, s. 99; SAUER, Roman. Graphit. In SIEVERS, Susanne – URBAN, H. Otto – RAMSL, C. Peter (eds.). Lexikon zur keltischen Archäologie. A – K. Wien 2012, s. 689, 690.

¹³ Bližšie: KOUČKÁ, Andrea – NOVÁK, Marek. Experimentální výroba laténské grafitové keramiky v Panské Lhotě. In MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk – KLÁPŠTĚ, Jan (eds.). Workshopy ke středověké a novověké keramice. Panská Lhota 2015. Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque 3. Brno 2016, s. 56, 57; MAC-KŮ, Pavel. Výroba a výpal grafitových keramických nádob se zaměřením na zásobnice pohledem experimentu. In Archeologia technica, 2021, roč. 32, s. 66.

¹⁴ VENCLOVÁ, Natalie – THĚR, Richard – MANGEL, Tomáš. Obrúsené grafitové keramické fragmenty v době železné: možnosti interpretace. In Studia Historica Nitriensia, Supplementum – Sedem kruhov Jozefa Bujnu, 2019, roč. 23, s. 199.

¹⁵ HLAVA, Grafit v době laténské, s. 198.

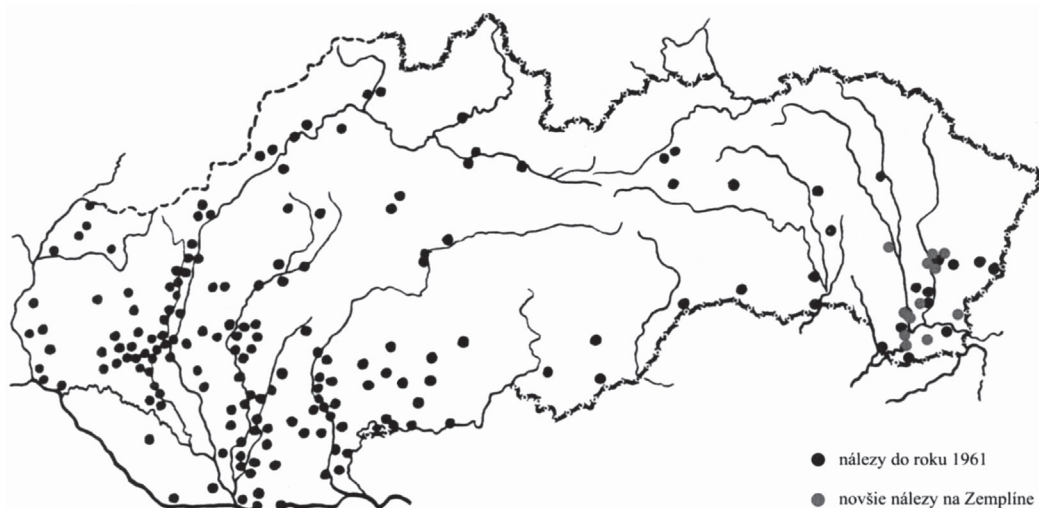
¹⁶ Napr. BŘEZINOVÁ, Gertrúda. Sídliště z neskorolátenskej polohy Zámeček v Šuranoch, Nitrianskom Hrádku. In BELJAK, Ján – BŘEZINOVÁ, Gertrúda – VARSÍK, Vladimír (eds.). Archeológia barbarov 2009. Hospodárstvo Germánov. Sídliiskové a ekonomické štruktúry od neskej doby laténskej po včasný stredovek. Zborník referátov z V. protohistorické konferencie. Nitra, 21. – 25. septembra 2009. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes 10. Nitra, 2010, s. 116; BŘEZINOVÁ – GREGOR, Gra-

keramika z pertraktovaných regiónov na juhu stredného Slovenska metódami prírodných vied doposiaľ nebola analyzovaná¹⁷.

Grafitová keramika z juhu stredného Slovenska

Distribučný, typologický a chronologický rámec

Výskytu grafitovej keramiky z doby laténskej na juhu stredného Slovenska sa dotkol už B. Benadik¹⁸ (obr. 1) a následne sa zmienky o jej prítomnosti v analyzovaných regiónoch nesystematicky hromadili vo vedeckých príspevkoch¹⁹ alebo v monografiách²⁰.

Obr. 1. Výskyt grafitovej keramiky z doby laténskej na Slovensku. Stav k roku 1961 s doplnkom z roku 2010. Zdroj: podľa REPKA, Dominik. *Laténska keramika ako predmet štúdia*. Nitra 2020.

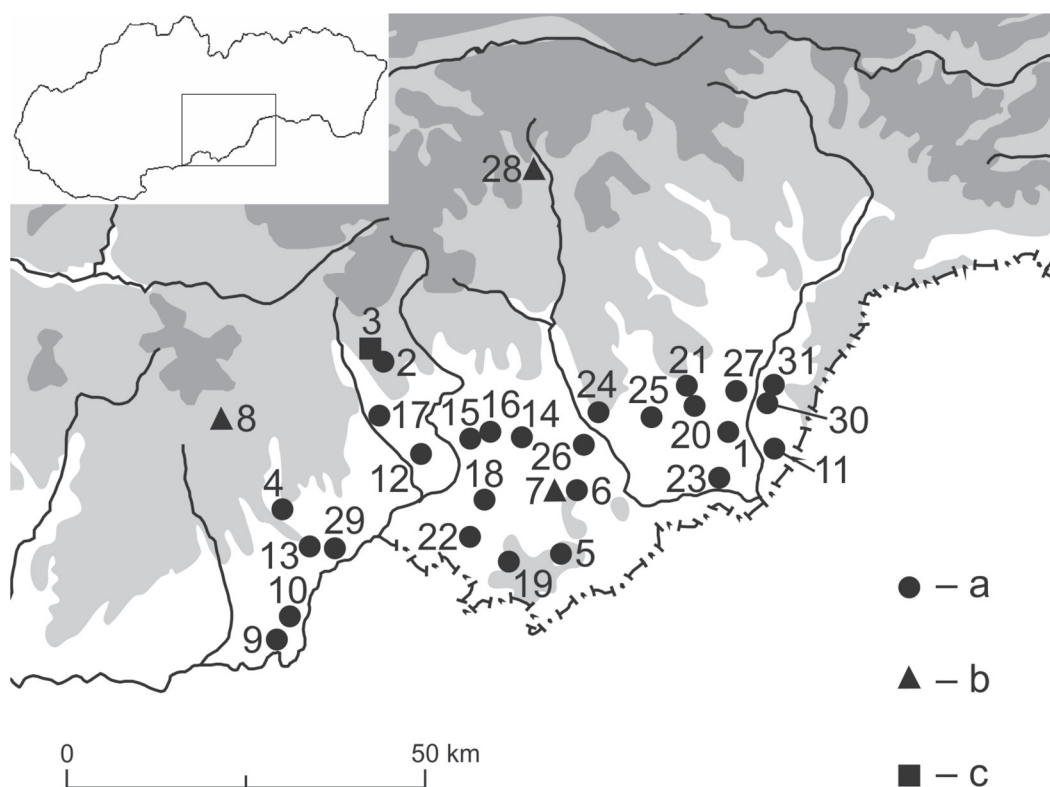
fitová keramika zo sídlisk doby laténskej; ČAMBAL – GREGOR – KRAMPL – NAGY, Neskoro-laténske objekty v Bratislave, s. 146-153; GREGOR, Miloš – ČAMBAL, Radoslav. Preliminary mineralogical and petrographic study of La Tène household ceramics from Bratislava's Oppidum (Slovakia). In BIRÓ, T. Katalin – SZILÁGYI, V. – KREITER, Attila (eds.). *Vessels: Inside and Outside*. Proceedings of the Conference EMAC '07, 9th European meeting on ancient ceramics. 24-27 October 2007, Hungarian National Museum. Budapest, Hungary. Budapest, 2009, s. 255-264; MOLÁK, Bohumil – ILLÁŠOVÁ, Ľudmila. The Provenance of the Graphite Material from the Archaeological Site of Čataj. In *Slovenská archeológia*, 1987, roč. 35, č. 2, s. 413-416.

¹⁷ MITÁŠ, Vladimír. Osídlenie Cerovej vrchoviny v dobe laténskej. Stav a perspektíva výskumu. In *Slovenská archeológia*, 2024, roč. 72, č. 1, s. 96.

¹⁸ BENADIK, Grafitová keramika v laténskych hrobách, s. 202, obr. 1.

¹⁹ BOTOŠ, Alexander. Archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely v lokalite Rimavská Sobota-Kurinec – Barát kút (Mníchova studňa). In *Gemer-Malohont*, 2024, roč. 20, s. 55, 56; FOTTOVÁ, Eva – KOVÁR, Branislav. Sídliskové nálezy v katastrálnom území Pincinej. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2003, 2004*, s. 53; FURMÁNEK, Václav – MARKOVÁ, Klára. Výskum sídliska vo Včelinciach. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1985*. Nitra 1986, s. 81,82; KOVÁCS, Štefan. Keltská chata a nálezy z doby rímskej v Barci /okres Rimavská Sobota/. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1981*. Nitra 1982, s. 155-156; PETROVSKÝ-ŠICHMAN, Anton. Archeologický prieskum stredného Poplia roku 1955. In *Študijné zvesti AU SAV*, 1961, roč. 7, s. 120.

²⁰ BELJAK, Ján – BELJAK PAŽINOVÁ, Noémi – MITÁŠ, Vladimír. Stredné a horné Poplie. Svedectvo archeológie. *Archaeologica Slovaca Monographiae. Varia 2*. Nitra 2015; BOTOŠ, Alexander. Rimavská Sobota vo svetle archeológie a archeologických nálezov. Rimavská Sobota 2017, s. 60,61; TOČÍK, Anton. Mladšia doba železná – laténska. In ALBERTY, Július – SLOBODA, Ján (eds.). *Novohrad. Regionálna vlastivedná monografia. 2/1. Dejiny*. Martin 1989, s. 73, 77.

Obr. 2. Archeologické náleziská grafitovej keramiky z doby laténskej v regiónoch Gemer, Malohont, Novohrad. Číslo lokalít zodpovedajú číslam v ich súpise – *apendixe*. Legenda: a – nížinné sídlisko; b – výšinné sídlisko; c – nález z pravekého pohrebiska v Cinobani. Mapa: autor.

Jedny z prvých nálezov tohto druhu keramiky pochádzajú z prieskumov polohy Bralo nad Dolným Tisovníkom²¹. Od 50. rokov 20. stor. sa katalóg grafitovej keramiky rozširoval viac-menej v závislosti od intenzity terénnych aktivít a v súčasnosti túto keramiky v záujmovom priestore evidujeme celkovo z 31 archeologických lokalít. Prezentujeme ich v priloženom súpise. K zaregistrovaným náleziskám treba podotknúť (obr. 2), že niektoré z nich sa do súpisu dostali len vďaka osobným konzultáciám autora štúdie s realizátormi terénnych archeologických výskumov alebo s múzejnými archeológmi zo skúmaných regiónov. Prítomnosť grafitovej keramiky v nálezových súboroch z jednotlivých lokalít totižto nebýva vždy v publikáciách explicitne zdôraznená²². Nálezy grafitovej kerami-

²¹ TOČÍK, Mladšia doba železná, s. 73, 77.

²² Napr. BALASSA, Géza. Gömör az Óskorban. Rimaszombat 1971, s. 37; BALÁŠA, Gejza. Praveké osídlenie Gemera. Banská Bystrica 1965, s. 16; BELJAK, Ján – KUČERÁKOVÁ, Kristína – SAMU, Levente. Archeologická prospekcia vybraných lokalít južnej časti stredného Slovenska. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2013. Nitra 2018, s. 33-35; FURMÁNEK, Václav. Nové archeologické lokality na juhu stredného Slovenska. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1984. Nitra 1985, s. 84; MITÁŠ, Vladimír – FURMÁNEK, Václav. Tretia sezóna výskumu pohrebiska v Cinobani. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2010. Nitra 2015, s. 161; VOJTEČEK, Marek – CHEBEN, Michal – KISSOVÁ, Miroslava – DEBNÁR, Peter – MALČEK, Róbert. Archeologické výskumy na stavbe Rýchlostnej cesty R2 Mýtna – Tomášovce. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2020. Nitra 2024, s. 118-121.

ky z viacerých známych miest s dokladmi osídlenia v dobe laténskej v tomto príspevku tým pádom vystupujú po prvý raz (napr. Cinobaňa, poloha Jarčanisko; Hodejov, poloha Hradný kopec; Podrečany/Uderiná, poloha Vlčkov; Radzovce, poloha Zelinárska záhrada; Ratka, poloha Roveň). Domnievame sa, že nálezisk s grafitovou keramikou v Gemeri, v Malohonte a v Novohrade je reálne viac!

Z predloženého súpisu nálezísk z doby laténskej je zrejmé, že miesta nálezov grafitovej keramiky v sledovaných regiónoch na juhu stredného Slovenska poznáme najmä z povrchových zberov (cca 20 nálezísk), ale doložili ju aj menšie sondáže (Hodejov-Hradný kopec), záchranné výskumy (Barca, Pinciná, Podrečany/Uderiná, Stránska a tri polohy vo Včelinciach) a systematické výskumy (Cinobaňa, Rimavská Sobota-Kurinec, Tisovec-Hradová). Prevažná masa grafitovej keramiky pochádza zo sídlisk, v lepšom prípade sa grafitová keramika zaregistrovala v konkrétnych sídliskových objektoch (Barca, Pinciná, Podrečany/Uderiná, Stránska, tri polohy vo Včelinciach). Väčšinou ide o nálezy z nížinných sídlisk a z polôh všeobecne vhodných na trvalé osídlenie (obr. 2), čo potvrdzuje aj polykultúrny charakter týchto archeologických lokalít. Niektoré nálezy grafitovej keramiky sa viažu na horský terén a sú to nálezy z výšinných sídlisk Cerovej vrchoviny (Hodejov, poloha Hradný kopec), Krupinskej planiny (Horný Tisovník, časť Dolný Tisovník, poloha Bralo) alebo Muránskej planiny (Tisovec, poloha Hradová). V jednom prípade (Cinobaňa, poloha Jarčanisko) zlomok grafitovej keramiky pravdepodobne súvisí s rituálnou aktivitou obyvateľstva doby laténskej na žiarovom pohrebisku z konca doby bronzovej²³. V speleoarcheologických nálezoch z doby laténskej, ktoré sú špecifikom východnej časti záujmového priestoru (Gemer a obzvlášť oblasť Slovenského krasu), sa grafitová keramika (nateraz) nespomína²⁴.

Analyzovaný keramický súbor nepovažujeme za reprezentatívny, ani čo sa týka kvantity prameňov, ani z kvalitatívneho hľadiska. K dispozícii sú len fragmenty grafitovej keramiky²⁵, celé (resp. v celosti zachovalé/rekonštruované) grafitové tvary z analyzovaných regiónov nie sú autorovi známe. Navyše materiál zo zásadných výskumov nie je podrobne zverejnený (napr. Včelince). Z typologického hľadiska fragmenty pochádzajú z rôzne veľkých (objemných) grafitových sitúl (resp. situlovitých hrncov – angl. *Situla-like pots*) sivej farby s charakteristickým zvislým hrebeňovaním povrchu (obr. 3; 4: 1; 5: 2, 3). V zvislom hrebeňovaní sa podľa špecialistov na laténsku keramiku kombinujú prvky praktického použitia nádob aj estetiky: vďaka zdrsnenému povrchu sa s keramikou lepšie manipulovalo a zároveň išlo o výzdobný element. Hrebeňovaním však nie sú zdobené iba situľy, ale aj iné bežne používané nádoby, napríklad hrnce. Tento typ výzdoby sa všeobecne objavuje na stredoeurópskej laténskej keramike od začiatku stupňa LTB²⁶ až po koniec LTD²⁷. V analyzovanom súbore pozorujeme najmä pravidelné zvislé hrebeňovanie (obr. 3; 4: 1; 5: 2, 3). Pozoruhodný je väčší črep z tela grafitovej situľy z objektu 45/04 zo sídliska

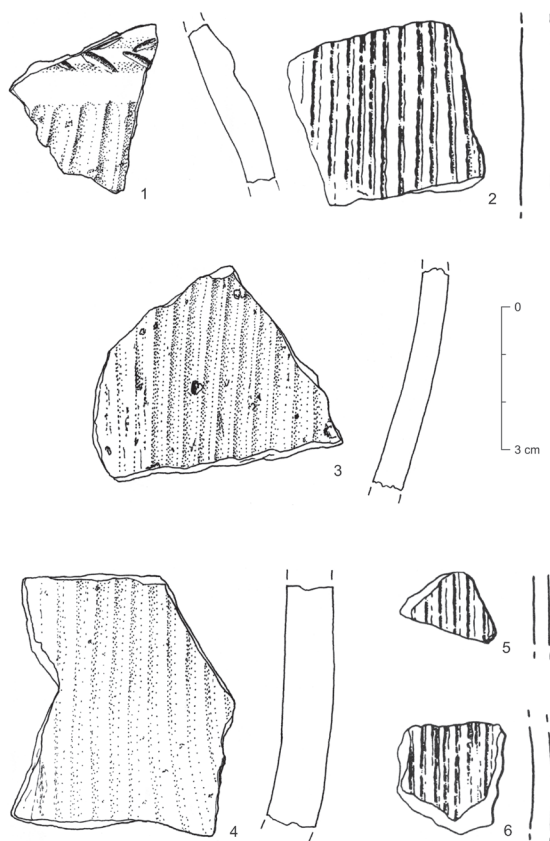
²³ MITÁŠ, Vladimír – FURMÁNEK, Václav. Aktivita Keltov na lokalitách z doby popolnicových polí na Slovensku. In: Slovenská archeológia, 2021, roč. 69, č. 2, s. 327, obr. 2: 2.

²⁴ SOJÁK, Marián. Jaskyne na Slovensku ako objekty archeologického a historického poznania. Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia 34. Nitra 2024, s. 235, tabula 15.

²⁵ Relevantné nálezy, ktoré ilustrujú formálne špecifiká a chronologický rámec študovanej grafitovej keramiky, vyberáme z literatúry a prezentujeme v obrazovej prílohe.

²⁶ JEREM, Erzsébet – KARDOS, Julianna. Entwicklung und Charakter der eisenzeitlichen Graphittonware. In: Mitteilungen der Österreichischen Arbeitsgemeinschaft für Ur- und Frühgeschichte, 1985, roč. 35, s. 68.

²⁷ Bližšie: BŘEZINOVÁ – † CHROPOVSKÝ, Sídliská z doby laténskej, s. 61.

Obr. 3. Výber grafitovej keramiky zo sídlisk z doby laténskej. 1, 3, 4 – Pinciná. 2 – Rimavská Sobota-Bakta. 5, 6 – Rakytín. Kresba 1, 3, 4: Z. Nagyová. Zdroj 2, 5, 6: podľa CHEBEN, Ivan – RUTTKAY, Matej. Archeologický prieskum trasy plynovodu v úseku Kaloša – Ožďany. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1997*. Nitra 1999, s. 68-69.

v Stránskej (obr. 5: 3), ktorý má na obvodovej lište v podhrdlí veľmi precízne aplikovaný motív tzv. klasu²⁸. Laténsky sídliskový materiál zo Stránskej je generálne datovaný do stupňa LTC²⁹. Motív tzv. klasu sa však v širšej strednej Európe evidentne aplikoval v širšom chronologickom rámci (LTB/LTC1 – LTD1)³⁰. Pravidelné zvislé hrebeňovanie na obdobných grafitových tvaroch, napríklad z Nitry (západné Slovensko), je charakteristické pre stupeň LTC1 – LTC2³¹, ale z iných stredoeurópskych lokalít už v stupni LTB³². Motív tzv. klasu alebo jedlovej vetvičky, kde sú šikmo radené proti sebe idúce záseky či zárezy (obr. 3: 1; 5: 2, 3), bol na situlách všeobecne obľúbeným výzdobným motívom³³. Grafitové situly doby laténskej, až na malé výnimky, boli formované hrnčiarmi-špecialistami pomocou hrnčiarskeho kruhu³⁴ a vypálené v redukčnom prostredí³⁵. Okraje majú zosilnené, zaoblené (obr. 5: 1, 2; 6: 1, 2; 7: 1, 3, 4, 7). Pod okrajom grafitovej situly z Barce (obr. 5: 2) vidno vyvrtaný tzv. reparačný otvor³⁶. Opravy keramických nádob na sídliskách naznačujú, že sa s nimi „v kuchyni“ počítalo aj po ich čiastočnom poškodení a že svoju hodnotu úplne nestratili³⁷. Na zlomkoch diel z grafitových sitúl, ktoré bolo možné preštudovať, sa nespozorovala rytá značka³⁸.

²⁸ RUSNÁK, Rastislav. Objekty zo staršej a mladšej doby železnej zo Stránskej. In *Východoslovenský pravek*, 2007, roč. 8, s. 65, Tab. V: 9.

²⁹ RUSNÁK, Objekty zo staršej a mladšej doby železnej, s. 65.

³⁰ BŘEZINOVÁ, Grafitové situly s výzdobou v podhrdlí, s. 297.

³¹ BŘEZINOVÁ – † CHROPOVSKÝ, Sídliská z doby laténskej, s. 61.

³² JEREM – KARDOS, Entwicklung und Charakter, s. 68, tab. 1.

³³ BŘEZINOVÁ, Grafitové situly s výzdobou v podhrdlí, s. 297; BŘEZINOVÁ – † CHROPOVSKÝ, Sídliská z doby laténskej, s. 59.

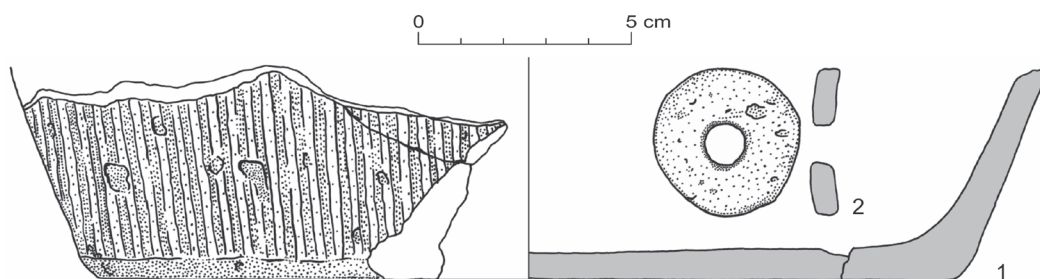
³⁴ BŘEZINOVÁ – † CHROPOVSKÝ, Sídliská z doby laténskej, s. 58; TREBSCHKE, Eisenzeitliche Graphittonkeramik, s. 468.

³⁵ KOUČKÁ – NOVÁK, Experimentální výroba laténské grafitové keramiky, s. 58.

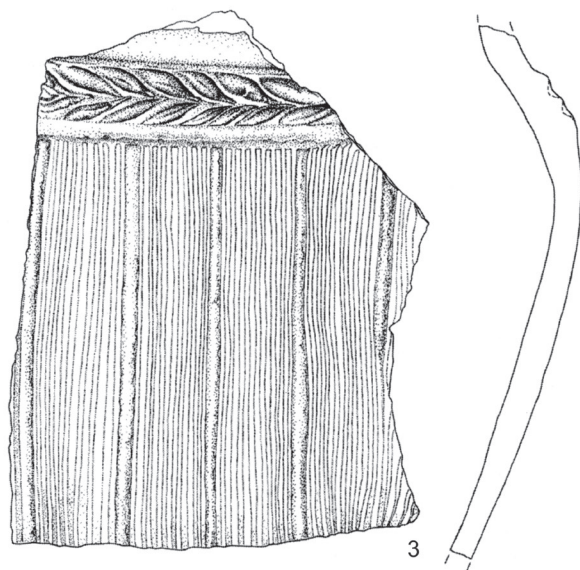
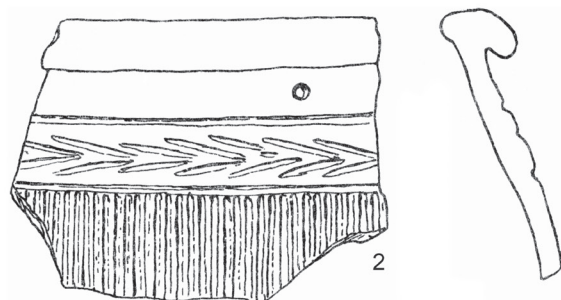
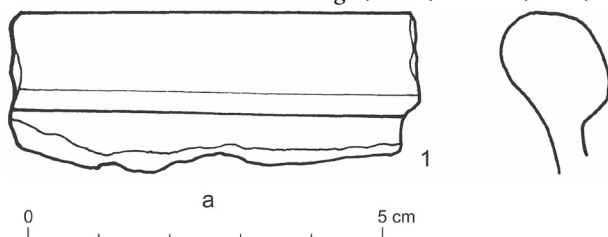
³⁶ Bližšie BŘEZINOVÁ – † CHROPOVSKÝ, Sídliská z doby laténskej, s. 61.

³⁷ BŘEZINOVÁ, Grafitové situly s výzdobou v podhrdlí, s. 298.

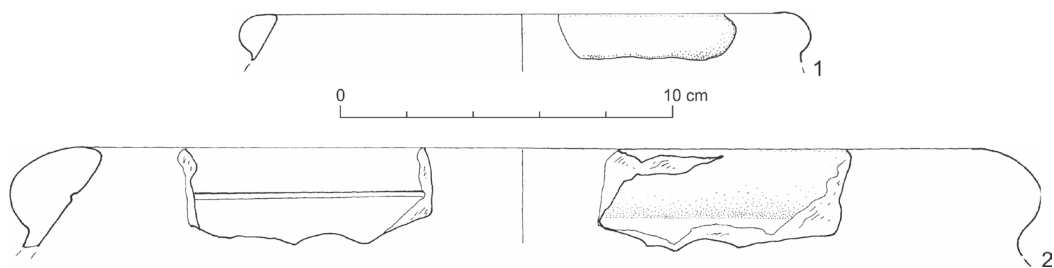
³⁸ K značkám a k ich interpretácii bližšie napr. HLAVA, Grafit v době laténské, s. 215-217; TREBSCHKE, Eisenzeitliche Graphittonkeramik, s. 465-468.

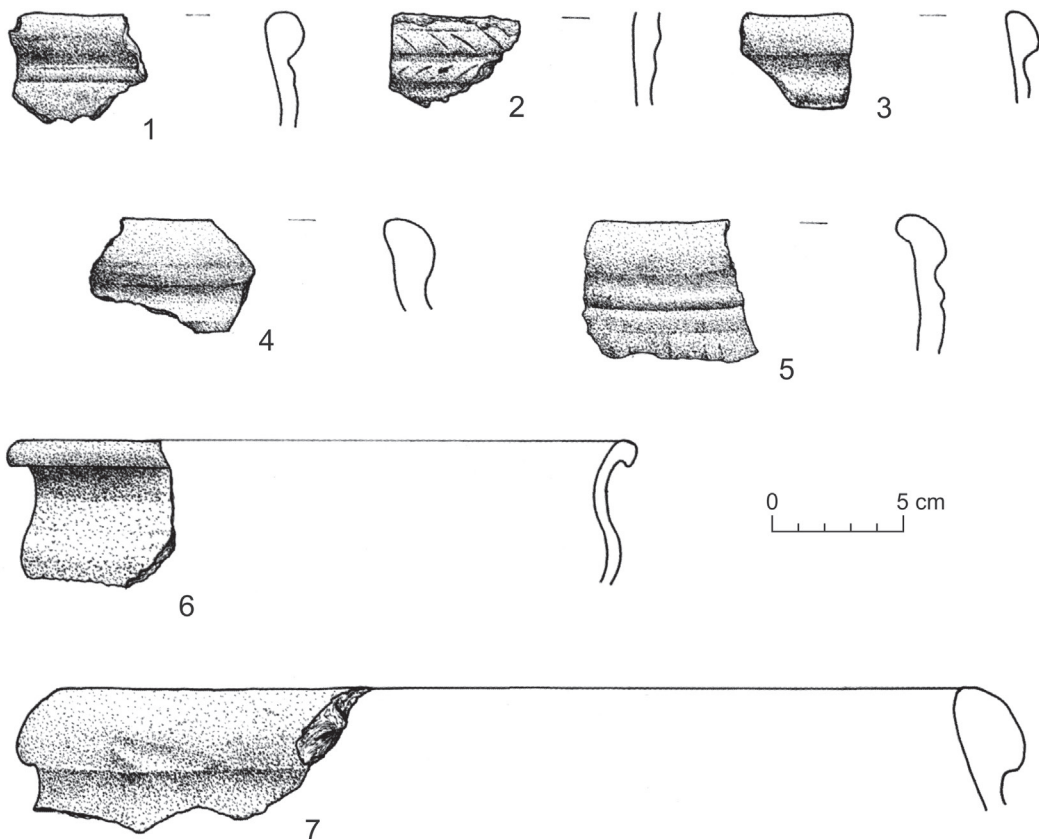
Obr. 4. Grafitová keramika z výšinného sídliska Tisovec-Hradová. Zdroj: podľa BARTÍK, Juraj – ČAMBAL, Radoslav. Laténske nálezy z Tisovca-Hradovej, okr. Rimavská Sobota. In Zborník SNM – Archeológia, 2014, roč. 108, č. 24, s. 95-101, upravené.

Obr. 5. Výber grafitovej keramiky zo sídlisk z doby laténskej. 1 – Kováčovce. Zdroj: podľa BELJAK, Ján – BELJAK PAŽINOVÁ, Noémi – MITÁŠ, Vladimír. Stredné a horné Poiplie. Svedectvo archeológie. Archaeologica Slovaca Monographiae. Varia 2. Nitra 2015, upravené. 2 – Barca. Zdroj: podľa KOVÁCS, Štefan. Keltská chata a nálezy z doby rímskej v Barci /okres Rimavská Sobota/. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1981. Nitra 1982, s. 155-163. 3 – Stránska. Zdroj: podľa RUSNÁK, Rastislav. Objekty zo staršej a mladšej doby železnej zo Stránskej. In Východoslovenský pravek, 2007, roč. 8, s. 59-75. 1 – mierka a; 2, 3 – mierka b.

Obr. 6. Grafitová keramika z archeologických nálezísk v Cinobani. 1 – Nález z pravekého pohrebiska. 2 – Sídľiskový nález. Zdroj: podľa FURMÁNEK, Václav – MITÁŠ, Vladimír. Ein Gräberfeld des Volkes der Urnenfelderkultur als Gegenstand der Interessen von Kelten (Was machten die Kelten in Cinobaňa?). In *Anodos. Studies of the Ancient World*, 2014, roč. 11/2011, s. 111-122, upravené.

Obr. 7. Keramický súbor so zastúpením zlomkov z grafitových sitúl zo sídliska Rimavská Sobota, poloha sídlisko Západ. Zdroj: podľa BOTOŠ, Alexander. *Rimavská Sobota vo svetle archeológie a archeologických nálezov*. Rimavská Sobota 2017, upravené.

Z makroskopickej analýzy (autorovi dostupných) nálezov v zlomkoch možno konštatovať (spravidla) vysoký podiel grafitu v keramickom materiáli, a to vo všetkých troch študovaných regiónoch.

V analyzovanom súbore keramiky je prítomný aj praslen kruhového tvaru s otvorom prevrtaným v strede (obr. 4: 2). Vyrobený je zo zlomku nádoby s výrazným obsahom

grafitu. Ide o nález z Tisovca-Hradovej³⁹. Predmety tohto typu z doby laténskej v strednej Európe nie sú zvláštnosťou⁴⁰.

Chronologickým rámcom grafitovej keramiky z Gemera, z Malohontu a z Novohradu je podľa doterajších poznatkov stredná až neskorá doba laténska – generálne ide o stupne LTC až LTD⁴¹. So začiatkom výskytu grafitovej keramiky na juhu stredného Slovenska však treba rátať už v prechodnom horizonte staršej/strednej doby laténskej (v LTB2/C1), čo naznačuje materiál z polohy Pod Veternou v Pincinej (obr. 3: 1, 3, 4)⁴². Počiatky laténskeho osídlenia, na ktoré sa upozornilo v úvode, tým pádom korešpondujú s najstaršími nálezmi grafitovej keramiky z doby laténskej. Naopak na vyznievanie grafitovej keramiky pravdepodobne poukazuje neskorolatónske sídlisko z intravilánu Rimavskej Soboty (obr. 7)⁴³. Práve výskyt charakteristických grafitových sitúl so zvislým hrebeňovaním, presnejšie ich zlomkov, je na celom rade evidovaných nálezísk v južnej časti stredného Slovenska často jediným kritériom ich datovania do stupňov LTC2 až LTD⁴⁴.

Diskusia

V pertraktovaných regiónoch na juhu stredného Slovenska evidujeme 31 nálezísk z doby laténskej, z ktorých pochádza grafitová keramika. S podobnou distribúciou a s typologicky zhodnými tvarmi grafitovej keramiky možno rátať aj v priľahlých oblastiach na severovýchode Maďarska⁴⁵. Nálezov grafitovej keramiky síce od 60. rokov 20. storočia na juhu stredného Slovenska evidentne pribudlo (porovnaj obr. 1 a 2)⁴⁶, ale zhrňujúco sa k tej-

³⁹ BARTÍK, Juraj – ČAMBAL, Radoslav. Laténske nálezy z Tisovca-Hradovej, okr. Rimavská Sobota. In Zborník SNM – Archeológia, 2014, roč. 108, č. 24, s. 96, Tab. I: 6.

⁴⁰ BELANOVÁ ŠTOLCOVÁ, Tereza – GRÖMER, Karina. Loom-weights, Spindles and Textiles – Textile Production in Central Europe from the Bronze Age to the Iron Age. In ANDERSSON STRAND, B. Eva – GLEBA, Margarita – MANNERING, Ulla – MUNKHOLT, Cherine – RINGGARD, Maj (eds.). North European Symposium for Archaeological Textiles 10. Ancient Textiles Series 5. Oxford 2009, s. 13, obr. 3.4; BŘEZÍNOVÁ, Sídlisko z neskorolatónskej polohy Zámeček, s. 118; tab. 7: 8, 9; HLAVA, Grafit v době laténské, s. 224.

⁴¹ Bližšie BOTOŠ, Rimavská Sobota vo svetle archeológie, s. 61; FURMÁNEK, Václav – MARKOVÁ, Klára. Včelince. Archív dávnej minulosti. Archeologické pamätníky Slovenska 9. Nitra 2008, s. 83, 85; KOVÁCS, Keltská chata a nálezy, s. 156; RUSNÁK, Objekty zo staršej a mladšej doby železnej, s. 65.

⁴² FOTTOVÁ – KOVÁR, Sídliskové nálezy, s. 53.

⁴³ BOTOŠ, Rimavská Sobota vo svetle archeológie, s. 60, 61.

⁴⁴ KOVÁR, Koniec laténskeho osídlenia, s. 140, 141.

⁴⁵ Pozri ALMÁSSY, Katalin. Vázlat a nógrádi dombvidék kelta településtörténetéhez. In GUBA, Szilvia – TANKÓ, Károly (szerk.). „Régről kell kezdenünk...” Studia Archaeologica in honorem Pauli Patay. Régészeti tanulmányok Nógrád megyéből Patay Pál tiszteletére. Szécsény 2010, s. 195-196; HELLEBRANDT, Magdolna. Celtic finds from Northern Hungary. Corpus of Celtic finds in Hungary. Vol. III. Budapest 1999; PATAY, Pál. Celtic finds in the mountainous region of Northern Hungary. In Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, 1972, roč. 24, č. 4; TANKÓ, Károly. Kelta és császárkori barbár település Pásztó, Csontfalván. Celtic and Roman period barbarian settlement at Pásztó, Csontfalva. In KISFALUDI, Júlia (szerk.). Régészeti kutatások Magyarországon 2005. Archaeological Investigations in Hungary 2005. Budapest 2006, s. 88; TANKÓ, Károly. La Tène Ceramic Technology and Typology of Settlement Assemblages in Northeast Hungary (3rd – 2nd Century BC). In Berecki, Sándor (ed.). Iron Age Communities in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș. 9 – 11 October 2009. Cluj-Napoca 2010; TANKÓ, Károly – VADAY, Andrea. Késő bronzkori és késő vaskori telepletek Mátraszőlős-Királydombról. In GUBA, Szilvia – TANKÓ, Károly (szerk.). „Régről kell kezdenünk...” Studia Archaeologica in honorem Pauli Patay. Szécsény 2010, s. 150.

⁴⁶ BENADIK, Grafitová keramika v laténských hrobech, obr. 1.

to problematike zatiaľ nikto nevyjadril⁴⁷. Súčasnú prácu o dobe laténskej ku keramike z týchto regiónov stále nepozná zdrojové oblasti grafitu, ale o možnostiach jeho získavania aj na juhu stredného Slovenska sa v ostatnom čase opäť uvažuje.

V aktuálnej štúdii o dobe laténskej v Cerovej vrchovine sa znovu diskutovali výskyt grafitu v Gemeri-Malohonte⁴⁸. Tieto ložiská sa exploatovali ešte na začiatku 20. storočia⁴⁹. Grafit z týchto ložísk mohol byť hypoteticky (aj) v dobe laténskej (aspoň pokusne) využívaný ako prímes do hlinenej hmoty, z ktorej sa vyrábali grafitové tvary keramiky. Zo známych mineralogicko-petrografických analýz grafitovej keramiky alebo hrudiek čistého grafitu zo slovenských nálezísk z doby laténskej, zameraných na zistenie zdrojov grafitu v tomto prostredí, je nateraz evidentné, že hoci nie vždy možno hovoriť o jednom zdroji suroviny, prevahu má grafit, ktorý pochádza z južných Čiech⁵⁰. Opakujeme, že analýzy grafitovej keramiky z juhu stredného Slovenska sa však zatiaľ nerealizovali. Ich vyhotovenie by prinieslo zaiste dôležité poznatky, keďže v literatúre sa uvádza, že grafitová surovina na území Západných Karpát nedosahuje dostatočnú kvalitu, ktorá by bola vhodná pre výrobcov keramiky⁵¹. Uskutočnenie nových analýz bude zaujímavé aj s ohľadom na poznatky o výrobe grafitovej keramiky v severnom Potisí, kde sa predpokladá získavanie grafitu z miestnych zdrojov⁵². Prospektorské aktivity obyvateľstva doby laténskej k výskytu grafitu na strednom Slovensku teda celkom nemožno vylúčiť⁵³.

Z väčšiny autorovi známych výsledkov analýz grafitovej keramiky z doby laténskej na Slovensku i v Maďarsku možno usudzovať⁵⁴, že grafitová surovina použitá v keramike z pertraktovaných regiónov na juhu stredného Slovenska môže reálne pochádzať z geologických jednotiek v západne položených regiónoch strednej Európy, najmä z Moldanubika v Českom masíve, t. j. z južných Čiech (z okolia Českého Krumlova). Pokiaľ by sa tento úsudok prírodovednými analýzami v budúcnosti potvrdil, bol by v zhode s názorom, že

⁴⁷ Pozri: REPKA, Laténska keramika, s. 99, obr. 151.

⁴⁸ MITÁŠ, Osídlenie Cerovej vrchoviny, s. 96; pozri a porovnaj s BENADIK, Grafitová keramika v laténskych hrobách, s. 202.

⁴⁹ BAČO, Pavel – BAČOVÁ, Zuzana – NÉMETH, Zoltán – REPČIAK, Martin. Potential Occurrence of Selected, Mainly Critical Raw Materials at the Territory of the Slovak Republic in Respect to EU Countries Needs. In *Slovak Geological Magazine*, 2015, roč. 15, č. 2, s. 102, 103; FURMÁNEK, Václav – PAVELKOVÁ, Jaroslava. Kyjatice. Zlatý vek na podhorí. Archeologické pamätníky Slovenska 11. Nitra 2020, s. 14.

⁵⁰ MITÁŠ, Osídlenie Cerovej vrchoviny, s. 96; aj s citovanou literatúrou k proveniencii grafitu.

⁵¹ BŘEZINOVÁ – GREGOR, Grafitová keramika zo sídlisk doby laténskej, s. 12, 13, 22; BŘEZINOVÁ – † CHROPOVSKÝ, Sídliská z doby laténskej, s. 58.

⁵² MIROŠŠAYOVÁ, Elena. Výsledky výskumu v Zemplíne-Za novým cintorínom. In *Východoslovenský pravek*, 2021, roč. 12, s. 39.

⁵³ MITÁŠ, Osídlenie Cerovej vrchoviny, s. 96.

⁵⁴ Napr. BŘEZINOVÁ, Grafitové situly s výzdobou v podhrdlí, s. 298; BŘEZINOVÁ, Gertrúda. Doklady metalurgie z laténskej osady Topoľčany Hrad II. In WIEDERMANN, Egon (ed.). *Topoľčany Hrad. Protourbánné sídlo*. Nitra 2015, s. 94; BŘEZINOVÁ – GREGOR, Grafitová keramika zo sídlisk doby laténskej; ČÁMBAL – GREGOR – KRAMPL – NAGY, Neskoroláténske objekty v Bratislave, s. 153; HAVANCSÁK, Izabella – BAJNÓCZI, Bernadett – SZAKMÁNY, György – KREITER, Attila – SZÖLLÖSI, Szilvia – GÁTI, Csilla. A petrográfiai vizsgálatok jelentősége a kelta kerámiák grafitos sóványtőanyagának provenienciá meghatározásában. In *Archeometriai Műhely*, 2009, č. 4, s. 11, 12; HAVANCSÁK, Izabella – BAJNÓCZI, Bernadett – TÓTH, Mária – KREITER, Attila – SZÖLLÖSI, Szilvia. Archaeometric investigation of Celtic graphitic pottery from two archaeological sites in Hungary. In MARTINÓN-TORRES, Marcos (ed.). *Craft and science. International perspectives on archaeological ceramics*. UCL Qatar Series in Archaeology and Cultural Heritage. Volume 1. Doha – Qatar 2014, s. 197, 198; HLAVA, Grafit v době laténské, s. 236, 237; MANGEL – DANIELISOVÁ, Dostupnosť zdrojů surovin, s. 42.

grafit bol transportovaný do značných vzdialeností a bol predmetom (diaľkového) obchodu⁵⁵. Viaceré prírodovedné analýzy totižto svedčia o transporte grafitu do vzdialeností prekračujúcich až niekoľko stoviek km⁵⁶. Odhladiť od premýšľania o prospektorských aktivitách obyvateľstva doby laténskej k výskytu grafitu na juhu stredného Slovenska je veľmi pravdepodobné, že grfit (hrudy surového grafitu) sa importoval(i) aj do tejto oblasti, no samotné keramické tvary boli vyrábané regionálnymi hrnčiarimi – „lokálne“⁵⁷. Keďže sa surový grfit do priestoru nášho záujmu z väčšej časti zrejme dovážal a pridával do lokálne ťažených hrnčiarskych hlin, v popredí záujmu by mali byť najmä analýzy hrudiek surového grafitu⁵⁸. Na myslí však treba mať aj využitie grfitového prachu, ktorý sa dal získať brúsením grfitových črepov z rozlámaných nádob. Výsledky experimentov naznačujú, že zmienený prach je použiteľný na tuhovanie povrchu keramiky a možno s ním dosiahnuť rovnaký efekt ako pri aplikácii prírodného grafitu⁵⁹. O výrobe grfitovej keramiky v troch sledovaných regiónoch na juhu stredného Slovenska podľa súčasného stavu výskumu síce nedokážeme bližšie diskutovať, no vzhľadom na doteraz podrobne nezverejnený archeologický nález hrnčiarskej pece aj s obsahom keramiky z polohy Feketesár vo Včelinciach⁶⁰, ale aj dostupné poznatky o remeselnej výrobe v rámci rozsiahleho osídlenia Včelínec v dobe laténskej, ju možno aspoň v náznakoch predpokladať. Zároveň však podotýkame, že k spoľahlivému konštatovaniu lokálnej produkcie grfitovej keramiky sú okrem nálezov výrobných objektov potrebné kvalitatívne komplexnejšie archeologické doklady⁶¹.

Záver

Grafitová keramika reprezentuje typické a obľúbené nádoby doby laténskej v širšej strednej Európe. Ich používanie sa hoci len v zlomkoch, ale celkom zreteľne premieta aj v troch sledovaných regiónoch na juhu stredného Slovenska (obr. 2). Vzhľadom na súčasný stav bádania je informácií o grfitovej keramike aj archeologických nálezísk s jej výskytom na Slovensku podstatne viac, než na začiatku 60. rokov 20. storočia (obr. 1)⁶². Výpovedná hodnota analyzovaného keramického súboru bez moderných analýz prírodných vied je však veľmi zúžená.

Výskyt grfitovej keramiky sa viaže najmä na nížinné otvorené sídliská, ale poznáme ju aj z výšinných sídiel (Hodejov, poloha Hradný kopec) a z ťažko dostupných polôh (Horný Tisovník, časť Dolný Tisovník, poloha Bralo; Tisovec, poloha Hradová). V analyzovanom súbore prameňov sa evidujú prevažne keramické fragmenty z grfitových sitúl

⁵⁵ HLAVA, Grfit v dobe laténskej, s. 213, 237.

⁵⁶ THÉR, Richard – MANGEL, Tomáš – GREGOR, Miloš. Život hrnčíře začíná v LT A. Výroba keramiky v dobe laténskej na Chrudimsku. Hradec Králové 2015, s. 15.

⁵⁷ HAVANCSÁK, Izabella – BAJNÓCZI, Bernadett – TÓTH, Mária – KREITER, Attila – SZÖLLÖSI, Szilvia. Archaeometric investigation of Celtic graphitic pottery, s. 191; HLAVA, Grfit v dobe laténskej, s. 237; MANGEL – DANIELISOVÁ, Dostupnosť zdrojů surovin, s. 42.

⁵⁸ TREBSCH, Eisenzeitliche Graphittonkeramik, s. 469.

⁵⁹ Bližšie VENCLOVÁ – THÉR – MANGEL. Obrúšené grfitové keramické fragmenty, s. 191-199.

⁶⁰ FURMÁNEK – MARKOVÁ, Včelince, s. 83-85; KOVÁCS, B. Štefan. Výskumy a prieskumy Gemerského múzea v okrese Rimavská Sobota. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1983. Nitra 1984, s. 47; KOVÁCS, B. Štefan. Novšie výsledky archeologických výskumov Gemerského múzea v okrese Rimavská Sobota. In Obzor Gemera, 1985, roč. 16, č. 4, s. 240.

⁶¹ Pozri HLAVA, Grfit v dobe laténskej, s. 233, 234, 237.

⁶² BENADIK, Grfitová keramika v laténskych hrobách, s. 202, obr. 1; REPKA, Laténska keramika, s. 99, obr. 151.

s charakteristickým zvislo hrebeňovaným povrchom. Z ich makroskopického štúdia možno usudzovať, že boli formované pomocou hrnčiarskeho kruhu a vypálené v hrnčiarskych peciach. Medzi výzdobnými prvkami v podhrdlí nádob sa na analyzovaných zlomkoch niekoľkokrát zaregistroval motív tzv. klasu alebo vetvičky. Gro grafitovej keramiky v záujmovej oblasti podľa doterajších poznatkov patrí do strednej až neskorkej doby laténskej – generálne do stupňov LTC až LTD. Jej výskyt však v princípe korešponduje tak so začiatkom, ako aj s koncom laténskeho osídlenia sledovaných regiónov v stupňoch LTB2/C1 (obr. 3: 1, 3, 4) až LTD (obr. 7).

Zásadnou výzvou výskumu je vyhotovenie mineralogicko-petrografických analýz zlomkov grafitovej keramiky a všeobecne väčší dôraz na výskum archeologických nálezísk i na podrobné spracovanie archeologického materiálu z doby laténskej v regiónoch Gemer, Malohont a Novohrad.

Apendix

Súpis nálezísk z doby laténskej/nálezov grafitovej keramiky⁶³

1. Barca, okr. Rimavská Sobota – Kovalcsík tag – sídlisko – grafitová keramika zo sídliskového (obytného) objektu – záver strednej doby laténskej až začiatok neskorkej doby laténskej⁶⁴.
2. Cinobaňa, okr. Poltár – Krivé zeme (evidované aj ako Jarčanisko II) – sídlisko – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁶⁵.
3. Cinobaňa, okr. Poltár – Jarčanisko (Jarčanisko I) – doklad aktivity Keltov na žiarovom pohrebisku kultúr popolnicových polí – zlomok grafitovej keramiky zo sondy A-II-2, nález zberového charakteru – stredná až neskorá doba laténska⁶⁶.
4. Dolná Strehová-Dolný Bukovec, okr. Veľký Krtíš – Veľká lúka – sídlisko – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁶⁷.
5. Hajnáčka, okr. Rimavská Sobota – Bécsény – sídlisko – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁶⁸.

⁶³ Súpis je zostavený podľa publikovanej literatúry a prameňov, ale aj na základe konzultácií s vedúcimi archeologických výskumov a s múzejnými archeológmi z dotknutých regiónov. Súpis zobrazuje stav bádania k 28. 2. 2025.

⁶⁴ KOVÁCS, Keltská chata a nálezy, s. 155, 156.

⁶⁵ FURMÁNEK, Václav – MITÁŠ, Vladimír. Pokračovanie výskumu v Cinobani. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2009. Nitra 2013, s. 101; FURMÁNEK, Václav – MITÁŠ, Vladimír. Pohřebiště lidu popelnicových polí předmětem zájmu Keltů. Co dělali Keltové v Cinobani? In Studia Archaeologica Brunensia, 2014, roč. 19, č. 2, s. 97; FURMÁNEK, Václav – MITÁŠ, Vladimír. Ein Gräberfeld des Volkes der Urnenfelderkultur als Gegenstand der Interessen von Kelten (Was machten die Kelten in Cinobaňa?). In Anodos. Studies of the Ancient World, 2014, roč. 11/2011, s. 116, Abb. 5: 3; MITÁŠ – FURMÁNEK, Tretia sezóna výskumu, s. 161.

⁶⁶ FURMÁNEK, Václav – MITÁŠ, Vladimír. Ein Gräberfeld des Volkes der Urnenfelderkultur als Gegenstand der Interessen von Kelten (Was machten die Kelten in Cinobaňa?). In Anodos. Studies of the Ancient World, 2014, roč. 11/2011, s. 116, Abb. 5: 2; MITÁŠ, Vladimír – FURMÁNEK, Václav. Aktivity Keltov na lokalitách, s. 327, obr. 2: 2.

⁶⁷ BELJAK – BELJAK PAŽINOVÁ – MITÁŠ, Stredné a horné Poiplie, s. 28, 29; BELJAK, Ján – MITÁŠ, Vladimír. Dolná Strehová-Nový Bukovec, okr. Veľký Krtíš. Poloha Veľká lúka. Výskumná správa 17870/12. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 2012, tab. 6, 7.

⁶⁸ OŽDÁNI, Ondrej – NEVIZÁNSKY, Gabriel. Hajnáčka, okres Rimavská Sobota. Poloha Lokalita č. 30 – Bécsény. Výskumná správa 8090/77. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 1977, s. 1, tab. III; NEVIZÁN-

6. Hodejov, okr. Rimavská Sobota – Kertészeti földek (evidované aj ako „SV od mosta cez Gortvu“) – sídlisko – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁶⁹.
7. Hodejov, okr. Rimavská Sobota – Várhegy (Hradný kopec alebo Hrádok) – výšinné sídlisko – úlomky grafitovej keramiky zo sondáže – pravdepodobne stredná až neskorá doba laténska⁷⁰.
8. Horný Tisovník-Dolný Tisovník, okr. Detva – Bralo (pod Bralom)⁷¹ – horské aktivity (?) / výšinné sídlisko (?) – grafitová keramika – doba laténska⁷².
9. Kováčovce, okr. Veľký Krtíš – (tzv.) Cigánske pole – sídlisko – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁷³.
10. Kováčovce-Peťov, okr. Veľký Krtíš – Rásztoka (evidované tiež ako „severný okraj osady Peťov“) – sídlisko – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁷⁴.
11. Kráľ, okr. Rimavská Sobota – SV od obce, medzi kótami 223,1 a 275,9 – sídlisko – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁷⁵.
12. Lučenec, okr. Lučenec – Liškova osada – sídlisko – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁷⁶.
13. Muľa-Hámor, okr. Veľký Krtíš – Žamberky – sídlisko – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁷⁷.
14. Nové Hony, okr. Lučenec – Kostolisko – sídlisko – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁷⁸.
15. Pinciná, okr. Lučenec – Pod Veternou – sídlisko – zlomky grafitovej keramiky zo sídliskového objektu – doba laténska, stupne LTB – LTC⁷⁹.
16. Pinciná, okr. Lučenec – Pod Vysokou – sídlisko – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁸⁰.

SKY, Gabriel – OŽDÁNI, Ondrej. Predbežné výsledky archeologického prieskumu v okrese Rimavská Sobota. In *Obzor Gemera*, 1976b, roč. 7, č. 3, čísla 2, 17 v neočíslanej tabuľke na s. 135.

⁶⁹ NEVIZÁNSKY, Gabriel – OŽDÁNI, Ondrej. Nové archeologické lokality v okrese Rimavská Sobota. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1975*, 1976a, s. 161; NEVIZÁNSKY, Gabriel – OŽDÁNI, Ondrej. Hodejov, okres Rimavská Sobota. Poloha Lokalita č. 26 – SV od mosta cez Gortvu. Výskumná správa 8086/77. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 1977, s. 2, 3, tab. I.

⁷⁰ Informácia A. Botoša o grafitovej keramike v zbierkach GMM v Rimavskej Sobote.

⁷¹ V staršej literatúre je archeologické nálezisko zapísané ako Turie Pole-Bralo. Turie Pole je však už zaniknutá obec, ktorá leží v priestore vojenského obvodu Lešť.

⁷² TOČÍK, Mladšia doba železná, s. 73, 77.

⁷³ BELJAK – BELJAK PAŽINOVÁ – MITÁŠ, Stredné a horné Poiplie, s. 36-39; BELJAK, Ján – MITÁŠ, Vladimír – PAŽINOVÁ, Noémi. Kováčovce, okres Veľký Krtíš. Poloha Cigánske pole. Výskumná správa 17442/11. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 2011, nečíslované tabuľky.

⁷⁴ PETROVSKÝ-ŠICHMAN, Anton. Archeologický prieskum stredného Poiplia, s. 120.

⁷⁵ NEVIZÁNSKY, Gabriel. Kráľ, okres Rimavská Sobota. Poloha SV od obce Kráľ. Výskumná správa 7991/77. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 1977, s. 1; NEVIZÁNSKY – OŽDÁNI. Predbežné výsledky archeologického prieskumu, s. 136, č. 5 v neočíslanej tabuľke na s. 135.

⁷⁶ FOTTOVÁ, Eva. Prieskum na trase rýchlostnej cesty Lovinobaňa – Ožďany. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2004*, 2006, s. 78.

⁷⁷ BELJAK – BELJAK PAŽINOVÁ – MITÁŠ, Stredné a horné Poiplie, s. 48, 50; BELJAK, Ján – MITÁŠ, Vladimír – PAŽINOVÁ, Noémi. Archeologický prieskum stredného Poiplia a stredného Pohronia. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2011. Nitra 2016, s. 49.

⁷⁸ LICHARDUS, Ján – LIPTÁKOVÁ, Zora. Archeologický prieskum trasy Ropovodu družby na úseku Rimavská Sobota – Šaľa v roku 1961. In *Archeologické rozhledy*, 1962, roč. 14, s. 784.

⁷⁹ FOTTOVÁ – KOVÁR, Sídliskové nálezy, s. 53.

⁸⁰ FOTTOVÁ, Prieskum na trase rýchlostnej cesty, s. 79.

17. Podrečany/Uderiná, okr. Lučenec – Vlčkov – solitérny sídliskový objekt – grafitová keramika z obytného objektu (zemnice) – doba laténska⁸¹.
18. Prša, okr. Lučenec – Bórszeg⁸² – keramické nálezy zo sídliska – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁸³.
19. Radzovce, okr. Lučenec – východne od polohy Bakša alebo východný okraj polohy Bakša (pôvodne evidované ako Zelinárska záhrada) – sídlisko – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁸⁴.
20. Rakytník, okr. Rimavská Sobota – Stará štrková baňa – pravdepodobne sídlisko – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁸⁵.
21. Rakytník, okr. Rimavská Sobota – medzi cestou Rakytník – Uzovská Panica a potokom Rakytník – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁸⁶.
22. Ratka, okr. Lučenec – Roveň – solitérny keramický nález – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁸⁷.
23. Rimavská Seč, okr. Rimavská Sobota – Konopište (evidované aj ako juhovýchodne od kóty 173 alebo západne a severozápadne od kóty 159) – sídlisko – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁸⁸.
24. Rimavská Sobota, okr. Rimavská Sobota – sídlisko Západ (oproti cukrovaru) – sídlisko – grafitová keramika z povrchového zberu, zrejme z kultúrnej vrstvy – pravdepodobne neskorá doba laténska⁸⁹.
25. Rimavská Sobota-Bakta, okr. Rimavská Sobota – 300 m JV od obce – pravdepodobne grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁹⁰.
26. Rimavská Sobota-Kurinec, okr. Rimavská Sobota – Mníchova studňa (Barát kút) – grafitová keramika zo sídliska – mladšia až neskorá doba laténska⁹¹.
27. Stránska, okr. Rimavská Sobota – Kraliny/Pri kravíne – sídlisko – grafitová keramika z objektov rôzneho typu/rôznej funkcie – doba laténska, rámcovo stupeň LTC⁹².

⁸¹ VOJTEČEK, Marek – CHEBEN, Michal. Podrečany/Uderiná, okres Lučenec. Poloha Vlčkov. Výskumná správa 20463/21. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 2021, príloha 12.

⁸² V Hradnom múzeu vo Filakove grafitovú keramiku z uvedenej polohy/náleziska evidujú aj ako nálezy z obce Šávoľ.

⁸³ KOLNÍK, Títus. Prša, okr. Lučenec. Poloha Bórszeg. Výskumná správa 29/59. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 1959, s. 1; tiež informácia B. Vozárovej o grafitovej keramike v zbierkach Hradného múzea vo Filakove.

⁸⁴ FURMÁNEK, Václav. Radzovce, okres Lučenec. Poloha Zelinárska záhrada. Výskumná správa 5034/70. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 1970; MITÁŠ, Osídlenie Cerovej vrchoviny, s. 85.

⁸⁵ LICHARDUS – LIPTÁKOVÁ, Archeologický prieskum trasy Ropovodu družby, s. 786.

⁸⁶ CHEBEN, Ivan – RUTTKAY, Matej. Archeologický prieskum trasy plynovodu v úseku Kaloša – Ožďany. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1997. Nitra 1999, s. 68, 69.

⁸⁷ BALKO, Juraj – FURMÁNEK, Václav. Rátka, okres Lučenec. Poloha Roveň. Výskumná správa 10821/84. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 1984; FURMÁNEK, Nové archeologické lokality, s. 84; MITÁŠ, Osídlenie Cerovej vrchoviny, s. 85.

⁸⁸ BELJAK, Ján – KUČERÁKOVÁ, Kristína – SAMU, Levente. Rimavská Seč, okres Rimavská Sobota. Poloha Západne a severovýchodne od kóty 159,0. Výskumná správa 18400/14. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 2014; MITÁŠ, Osídlenie Cerovej vrchoviny, s. 85.

⁸⁹ BOTOŠ, Rimavská Sobota vo svetle archeológie, s. 60, 61; KOVÁCS, Štefan. Nové archeologické nálezy z Rimavskej Soboty. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1981. Nitra 1982, s. 163.

⁹⁰ CHEBEN – RUTTKAY, Archeologický prieskum trasy plynovodu, s. 69.

⁹¹ BOTOŠ, Archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely, s. 55, 56.

⁹² RUSNÁK, Objekty zo staršej a mladšej doby železnej, s. 59, 64, 65.

28. Tisovec, okr. Rimavská Sobota – Hradová – výšinné sídlisko/horské aktivity – grafitová keramika z povrchového zberu, resp. z povrchovej vrstvy lesnej pôdy – pravdepodobne stredná doba laténska⁹³.
29. Trenč-Rároš, okr. Lučenec – Rárošské lúky – solitérny keramický nález – grafitová keramika z povrchového zberu – doba laténska⁹⁴.
30. Včelince, okr. Rimavská Sobota – Feketesár – sídlisko – grafitová keramika zo sídliskového (obytného) objektu – doba laténska⁹⁵.
31. Včelince, okr. Rimavská Sobota – Lászlófala a Nagy al – sídlisko – grafitová keramika z objektov – stredná doba laténska⁹⁶.

Podakovanie

Za pomoc pri štúdiu grafitovej keramiky z juhu stredného Slovenska autor ďakuje kolegom z Archeologického ústavu SAV, v. v. i. (menovite pomohli PhDr. Ján Beljak, PhD.; Ing. Elena Blažová; PhDr. Eva Fottová, PhD.; Mgr. Branislav Kovár, PhD.; Mgr. Marek Vojteček, PhD.), ale aj múzejným archeológom zo záujmovej oblasti (menovite pomohli PhDr. Alexander Botoš z Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote; Mgr. Viktória Tittonová, PhD., a Mgr. Bianka Vozárová z Hradného múzea vo Fiľakove). Za poznámky k rukopisu ďakujem Mgr. Lucii Benedikovej, PhD. (Archeologický ústav SAV, v. v. i.), ale aj recenzentom.

* Práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0044 „*Vplyv využívania prírodných zdrojov na spôsob života v dobe bronzovej a v dobe železnej*“ a grantom VEGA 2/0017/24 „*Dobry sluha, zly pan. Archeologické doklady využitia ohňa z praveku až novoveku*“.

Zoznam použitých prameňov a literatúry:

Pramene Archeologického ústavu SAV, v. v. i.:

- BALKO, Juraj – FURMÁNEK, Václav. Rátka, okres Lučenec. Poloha Roveň. Výskumná správa 10821/84. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 1984.
- BELJAK, Ján – KUČERÁKOVÁ, Kristína – SAMU, Levente. Rimavská Seč, okres Rimavská Sobota. Poloha Západne a severovýchodne od kóty 159,0. Výskumná správa 18400/14. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 2014.
- BELJAK, Ján – MITÁŠ, Vladimír. Trenč-Rároš, okr. Lučenec. Poloha Rárošské lúky. Výskumná správa 17447/11. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 2011.
- BELJAK, Ján – MITÁŠ, Vladimír. Dolná Strehová-Nový Bukovec, okr. Veľký Krtíš. Poloha Veľká lúka. Výskumná správa 17870/12. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 2012.
- BELJAK, Ján – MITÁŠ, Vladimír – PAŽINOVÁ, Noémi. Kováčovce, okres Veľký Krtíš. Poloha Ci-gánske pole. Výskumná správa 17442/11. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 2011.

⁹³ BARTÍK – ČAMBAL, Laténske nálezy z Tisovca-Hradovej, s. 95, 96, 98, tab. I: 6, 7; BARTÍK, Juraj – HUTKA, Dušan. Tisovská Hradová – osem rokov archeologického výskumu. In Reussia, 2007, roč. 4, č. 1-2, s. 260.

⁹⁴ BELJAK – BELJAK PAŽINOVÁ – MITÁŠ, Stredné a horné Poiplie, s. 102, 103; BELJAK, Ján – MITÁŠ, Vladimír. Trenč-Rároš, okr. Lučenec. Poloha Rárošské lúky. Výskumná správa 17447/11. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 2011, s. 13, tab. 11; BELJAK – MITÁŠ – PAŽINOVÁ, Archeologický prieskum stredného Poiplia, s. 50.

⁹⁵ Informácia A. Botoša o grafitovej keramike v zbierkach Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote.

⁹⁶ FURMÁNEK – MARKOVÁ, Výskum sídliska, s. 81, 82; FURMÁNEK – MARKOVÁ, Včelince, s. 83, 85.

- FURMÁNEK, Václav. Radzovce, okres Lučenec. Poloha Zelinárska záhrada. Výskumná správa 5034/70. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 1970.
- KOLNÍK, Titus. Prša, okr. Lučenec. Poloha Bórszeg. Výskumná správa 29/59. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 1959.
- OŽĎÁNI, Ondrej – NEVIZÁNSKY, Gabriel. Hajnáčka, okres Rimavská Sobota. Poloha Lokalita č. 30 – Bécsény. Výskumná správa 8090/77. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 1977.
- NEVIZÁNSKY, Gabriel. Kráľ, okres Rimavská Sobota. Poloha SV od obce Kráľ. Výskumná správa 7991/77. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 1977.
- NEVIZÁNSKY, Gabriel – OŽĎÁNI, Ondrej. Hodejov, okres Rimavská Sobota. Poloha Lokalita č. 26 – SV od mosta cez Gortvu. Výskumná správa 8086/77. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 1977.
- VOJTEČEK, Marek – CHEBEN, Michal. Podrečany/Uderiná, okres Lučenec. Poloha Vlčkov. Výskumná správa 20463/21. Dokumentácia ArÚ SAV, v. v. i. Nitra, 2021.

Monografie a zborníky ako celok:

- BALASSA, Géza. Gömör az Őskorban. Rimaszombat 1971.
- BALAŠA, Gejza. Praveké osídlenie Gemera. Banská Bystrica 1965.
- BELJAK, Ján – BELJAK PAŽINOVÁ, Noémi – MITÁŠ, Vladimír. Stredné a horné Poiplie. Svedectvo archeológie. Archaeologica Slovaca Monographiae. Varia 2. Nitra 2015.
- BOTOŠ, Alexander. Rimavská Sobota vo svetle archeológie a archeologických nálezov. Rimavská Sobota 2017.
- BŘEZINOVÁ, Gertrúda – † CHROPOVSKÝ, Bohuslav. Sídlišká z doby laténskej v Nitre. Archaeologica Slovaca Monographiae. Fontes 27. Nitra 2020.
- BUJNA, Jozef. Kruhový šperk z laténskych ženských hrobov na Slovensku. Nitra 2005.
- BUJNA, Jozef. Opasky ženského odevu z doby laténskej. Nitra 2011.
- FURMÁNEK, Václav – MARKOVÁ, Klára. Včelince. Archív dávnej minulosti. Archeologické pamätníky Slovenska 9. Nitra 2008.
- FURMÁNEK, Václav – PAVELKOVÁ, Jaroslava. Kyjatice. Zlatý vek na podhorí. Archeologické pamätníky Slovenska 11. Nitra 2020.
- HELLEBRANDT, Magdolna. Celtic finds from Northern Hungary. Corpus of Celtic finds in Hungary. Vol. III. Budapest 1999.
- PIETA, Karol. Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia 11. Nitra 2008.
- REPKA, Dominik. Laténska keramika ako predmet štúdia. Nitra 2020.
- SOJÁK, Marián. Jaskyne na Slovensku ako objekty archeologického a historického poznania. Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia 34. Nitra 2024.
- THÉR, Richard – MANGEL, Tomáš – GREGOR, Miloš. Život hrncíře začíná v LT A. Výroba keramiky v době laténské na Chrudimsku. Hradec Králové 2015.

Štúdie a články v časopisoch a v zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

- ALMÁSSY, Katalin. Vázlat a nógrádi dombvidék kelta településtörténetéhez. In GUBA, Szilvia – TANKÓ, Károly (szerk.). „Régről kell kezdenünk...” Studia Archaeologica in honorem Pauli Patay. Régészeti tanulmányok Nógrád megyéből Patay Pál tiszteletére. Szécsény 2010, s. 195-203.
- ALMÁSSY, Katalin. The Funerary Practices of the La Tène Period in Eastern Hungary. In Istros, 2018, roč. 24, s. 153-199.
- BAČO, Pavel – BAČOVÁ, Zuzana – NÉMETH, Zoltán – REPČIAK, Martin. Potential Occurrence of Selected, Mainly Critical Raw Materials at the Territory of the Slovak Republic in Respect to EU Countries Needs. In Slovak Geological Magazine, 2015, roč. 15, č. 2, s. 87-120.

- BARTÍK, Juraj – ČAMBAL, Radoslav. Laténske nálezy z Tisovca-Hradovej, okr. Rimavská Sobota. In Zborník SNM – Archeológia, 2014, roč. 108, č. 24, s. 95-101.
- BARTÍK, Juraj – HUTKA, Dušan. Tisovská Hradová – osem rokov archeologického výskumu. In Reussia, 2007, roč. 4, č. 1-2, s. 257-262.
- BELANOVÁ ŠTOLCOVÁ, Tereza – GRÖMER, Karina. Loom-weights, Spindles and Textiles – Textile Production in Central Europe from the Bronze Age to the Iron Age. In ANDERSSON STRAND, B. Eva – GLEBA, Margarita – MANNERING, Ulla – MUNKHOLT, Cherine – RINGGARD, Maj (eds.). North European Symposium for Archaeological Textiles 10. Ancient Textiles Series 5. Oxford 2009, s. 9-20.
- BELJAK, Ján – KUČERÁKOVÁ, Kristína – SAMU, Levente. Archeologická prospekcia vybraných lokalít južnej časti stredného Slovenska. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2013. Nitra 2018, s. 33-35.
- BELJAK, Ján – MITÁŠ, Vladimír – PAŽINOVÁ, Noémi. Archeologický prieskum stredného Poľia a stredného Pohronia. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2011. Nitra 2016, s. 47-53.
- BENADIK, Blažej. Grafitová keramika v laténskych hrobách na Slovensku. In Slovenská archeológia – Eisnerov sborník, 1961, roč. 9, č. 1-2, s. 175-208.
- BOTOŠ, Alexander. Archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely v lokalite Rimavská Sobota-Kurinec – Barát kút (Mníchova studňa). In Gemer-Malohont, 2024, roč. 20, s. 47-58.
- BŘEZINOVÁ, Gertrúda. Sídliisko z neskorolátenskej polohy Zámeček v Šuranoch, Nitrianskom Hrádku. In BELJAK, Ján – BŘEZINOVÁ, Gertrúda – VARSÍK, Vladimír (eds.). Archeológia barbarov 2009. Hospodárstvo Germánov. Sídliiskové a ekonomické štruktúry od neskorej doby laténskej po včasný stredovek. Zborník referátov z V. protohistorickej konferencie. Nitra, 21. – 25. septembra 2009. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes 10. Nitra 2010, s. 113-130.
- BŘEZINOVÁ, Gertrúda. Grafitové situly s výzdobou v podhrdlí z laténskych sídlisk v Nitre. In ČIŽMÁŘOVÁ, Jana – VENCLOVÁ, Natalie – BŘEZINOVÁ, Gertrúda (eds.). Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií. Brno 2014, s. 293-304.
- BŘEZINOVÁ, Gertrúda. Doklady metalurgie z laténskej osady Topoľčany Hrad II. In WIEDERMANN, Egon. Topoľčany Hrad. Protourbánné sídlo. Nitra 2015, s. 93-94.
- BŘEZINOVÁ, Gertrúda – GREGOR, Miloš. Grafitová keramika zo sídlisk doby laténskej z Nitry. Mineralogicko-petrografické štúdium. In Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV, 2012, roč. 52, s. 9-25.
- BUJNA, Jozef. Spony z keltských hrobov bez výzbroje z územia Slovenska (Typovo-chronologické triedenie LTB- a C1-spôn). In Slovenská archeológia, 2003, roč. 51, č. 1, s. 39-108.
- ČAMBAL, Radoslav – GREGOR, Miloš – KRAMPL, Tomáš – NAGY, Peter. Neskorolátenske objekty v Bratislave na Čajkovského ulici č. 9. In Zborník SNM – Archeológia, 2006, roč. 100, č. 16, s. 123-160.
- FOTTOVÁ, Eva. Prieskum na trase rýchlostnej cesty Lovinobaňa – Ožďany. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2004. Nitra 2006, s. 78-80.
- FOTTOVÁ, Eva – KOVÁR, Branislav. Sídliiskové nálezy v katastrálnom území Pincinej. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2003. Nitra 2004, s. 53-55.
- FURMÁNEK, Václav. Nové archeologické lokality na juhu stredného Slovenska. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1984. Nitra 1985, s. 83-86.
- FURMÁNEK, Václav – MARKOVÁ, Klára. Výskum sídliska vo Včelinciach. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1985. Nitra 1986, s. 80-83.
- FURMÁNEK, Václav – MITÁŠ, Vladimír. Pokračovanie výskumu v Cinobani. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2009. Nitra 2013, s. 101-102.
- FURMÁNEK, Václav – MITÁŠ, Vladimír. Pohřebiště lidu popelnicových polí předmětem zájmu Keltů. Co dělali Keltové v Cinobani? In Studia Archaeologica Brunensia, 2014, roč. 19, č. 2, s. 93-104.

- FURMÁNEK, Václav – MITÁŠ, Vladimír. Ein Gräberfeld des Volkes der Urnenfelderkultur als Gegenstand der Interessen von Kelten (Was machten die Kelten in Cinobaňa?). In *Anodos. Studies of the Ancient World*, 2014, roč. 11/2011, s. 111-122.
- FURMÁNEK, Václav – SANKOT, Pavel. Nové laténské nálezy na středním Slovensku. In *Slovenská archeológia*, 1985, roč. 33, č. 2, s. 273-310.
- GREGOR, Miloš – ČAMBAL, Radoslav. Preliminary mineralogical and petrographic study of La Tène household ceramics from Bratislava's Oppidum (Slovakia). In BIRÓ, T. Katalin – SZILÁGYI, Veronika – KREITER, Attila (eds.). *Vessels: Inside and Outside. Proceedings of the Conference EMAC '07, 9th European Meeting on Ancient Ceramics. 24-27 October 2007, Hungarian National Museum. Budapest, Hungary. Budapest 2009*, s. 255-264.
- HAVANCSÁK, Izabella – BAJNÓCZI, Bernadett – SZAKMÁNY, György – KREITER, Attila – SZÖLLŐSI, Szilvia – GÁTI, Csilla. A petrográfiai vizsgálatok jelentősége a kelta kerámiák grafitos soványítóanyagának provenienciá meghatározásában. In *Archeometriai Műhely*, 2009, č. 4, s. 1-14.
- HAVANCSÁK, Izabella – BAJNÓCZI, Bernadett – TÓTH, Mária – KREITER, Attila – SZÖLLŐSI, Szilvia. Archaeometric investigation of Celtic graphitic pottery from two archaeological sites in Hungary. In MARTINÓN-TORRES, Marcos (ed.). *Craft and science. International perspectives on archaeological ceramics. UCL Qatar Series in Archaeology and Cultural Heritage. Volume 1. Doha – Qatar 2014*, s. 191-199.
- HLAVA, Miloš. Grafit v době laténské na Moravě. In *Památky archeologické*, 2008, roč. 99, s. 189-258.
- HLAVA, Miloš – KARASOVÁ, Zuzana. Graphittonkeramik. In SIEVERS, Susanne – URBAN, H. Otto – RAMSL, C. Peter (eds.). *Lexikon zur keltischen Archäologie. A – K. Wien 2012*, s. 690-692.
- CHEBEN, Ivan – RUTTKAY, Matej. Archeologický prieskum trasy plynovodu v úseku Kaloša – Ožďany. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1997*. Nitra 1999, s. 68-69.
- JEREM, Erzsébet – KARDOS, Julianna. Entwicklung und Charakter der eisenzeitlichen Graphittonware. In *Mitteilungen der Österreichischen Arbeitsgemeinschaft für Ur- und Frühgeschichte*, 1985, roč. 35, s. 65-75.
- KOUCKÁ, Andrea – NOVÁK, Marek. Experimentální výroba laténské grafitové keramiky v Panské Lhotě. In MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk – KLÁPŠTĚ, Jan (eds.). *Workshopy ke středověké a novověké keramice, Panská Lhota 2015. Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque 3. Brno 2016*, s. 56-67.
- KOVÁCS, Štefan. Keltská chata a nálezy z doby rímskej v Barci /okres Rimavská Sobota/. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1981*. Nitra 1982, s. 155-163.
- KOVÁCS, Štefan. Nové archeologické nálezy z Rimavskej Soboty. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1981*. Nitra 1982, s. 163-165.
- KOVÁCS, B. Štefan. Výskumy a prieskumy Gemerského múzea v okrese Rimavská Sobota. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1983*. Nitra 1984, s. 45-51.
- KOVÁCS, B. Štefan. Novšie výsledky archeologických výskumov Gemerského múzea v okrese Rimavská Sobota. In *Obzor Gemera*, 1985, roč. 16, č. 4, s. 235-240.
- KOVÁR, Branislav. Koniec laténskeho osídlenia na južnom Slovensku a v severnom Maďarsku. In KOVÁR, Branislav – RUTTKAY, Matej (eds.). *Kolaps očami archeológie. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes 22. Nitra 2019*, s. 137-149.
- LICHARDUS, Ján – LIPTÁKOVÁ, Zora. Archeologický prieskum trasy Ropovodu družby na úseku Rimavská Sobota – Šaľa v roku 1961. In *Archeologické rozhledy*, 1962, roč. 14, s. 776-793.
- MACKŮ, Pavel. Výroba a výpal grafitových keramických nádob se zaměřením na zásobnice pohledem experimentu. In *Archeologia technica*, 2021, roč. 32, s. 65-79.
- MANGEL, Tomáš – DANIELISOVÁ, Alžběta. Dostupnost zdrojů surovin a specializovaná výroba v době laténské. In *Živá archeologie – Rea*, 2014, roč. 16, s. 39-48.

- MITÁŠ, Vladimír. Osídlenie Cerovej vrchoviny v dobe laténskej. Stav a perspektíva výskumu. In Slovenská archeológia, 2024, roč. 72, č. 1, s. 81-103.
- MITÁŠ, Vladimír – FURMÁNEK, Václav. Tretia sezóna výskumu pohrebiska v Cinobani. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2010. Nitra 2015, s. 160-162.
- MITÁŠ, Vladimír – FURMÁNEK, Václav. Aktivita Keltov na lokalitách z doby popolnicových polí na Slovensku. In Slovenská archeológia, 2021, roč. 69, č. 2, s. 323-345.
- MIROŠŠAYOVÁ, Elena. Výsledky výskumu v Zemplíne-Za novým cintorínom. In Východoslovenský pravek, 2021, roč. 12, s. 25-103.
- MOLÁK, Bohumil – ILLÁŠOVÁ, Ludmila. The Provenance of the Graphite Material from the Archaeological Site of Čataj. In Slovenská archeológia, 1987, roč. 35, č. 2, s. 413-416.
- NEVIZÁNSKY, Gabriel – OŽDÁNI, Ondrej. Nové archeologické lokality v okrese Rimavská Sobota. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1975. Nitra 1976, s. 161, 162.
- NEVIZÁNSKY, Gabriel – OŽDÁNI, Ondrej. Predbežné výsledky archeologického prieskumu v okrese Rimavská Sobota. In Obzor Gemera, 1976, roč. 7, č. 3, s. 134-136.
- PATAY, Pál. Celtic finds in the mountainous region of Northern Hungary. In Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, 1972, roč. 24, č. 4, s. 353-358.
- PETROVSKÝ-ŠICHMAN, Anton. Archeologický prieskum stredného Poipia roku 1955. In Študijné zvesti AŮ SAV, 1961, roč. 7, s. 5-197.
- RUSNÁK, Rastislav. Objekty zo staršej a mladšej doby železnej zo Stránskej. In Východoslovenský pravek, 2007, roč. 8, s. 59-75.
- SAUER, Roman. Graphit. In SIEVERS, Susanne – URBAN, H. Otto – RAMSL, C. Peter (eds.). Lexikon zur keltischen Archäologie. A – K. Wien 2012, s. 689, 690.
- TANKÓ, Károly. Kelta és császárkori barbár település Pásztó, Csontfalfván. Celtic and Roman period barbarian settlement at Pásztó, Csontfalva. In KISFALUDI, Júlia (szerk.). Régészeti kutatások Magyarországon 2005. Archaeological Investigations in Hungary 2005. Budapest 2006, s. 87-97.
- TANKÓ, Károly. La Tène Ceramic Technology and Typology of Settlement Assemblages in Northeast Hungary (3rd – 2nd Century BC). In BERECKI, Sándor (ed.). Iron Age Communities in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș. 9 – 11 October 2009. Cluj-Napoca 2010, s. 321-331.
- TANKÓ, Károly – VADAY, Andrea. Késő bronzkori és késő vaskori telepleletek Mátraszőlős-Királydombról. In GUBA, Szilvia – TANKÓ, Károly (szerk.). „Régről kell kezdenünk...”. Studia Archaeologica in honorem Pauli Patay. Szécsény 2010, s. 137-194.
- TOČÍK, Anton. Mladšia doba železná – laténska. In ALBERTY, Július – SLOBODA, Ján (eds.). Novohrad. Regionálna vlastivedná monografia. 2/1. Dejiny. Martin 1989, s. 70-77.
- TREBSCHKE, Peter. Eisenzeitliche Graphittonkeramik im mittleren Donauraum. In SCHMOTZ, Karl (Hrsg.). Vorträge des 29. Niederbayerischen Archäologentages. Rahden/Westf. 2011, s. 449-481.
- VENCLOVÁ, Natalie – THÉR, Richard – MANGEL, Tomáš. Obroušené grafitové keramické fragmenty v době železné: možnosti interpretace. In Studia Historica Nitriensia, Supplementum – Sedem kruhov Jozefa Bujnu, 2019, roč. 23, s. 187-205.
- VOJTEČEK, Marek – CHEBEN, Michal – KISSOVÁ, Miroslava – DEBNÁR, Peter – MALČEK, Róbert. Archeologické výskumy na stavbe Rýchlostnej cesty R2 Mýtna – Tomášovce. In Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2020, 2024, s. 118-121.
- ZACHAR, Lev. Datovanie pošiev keltských mečov z Drne a Košíc. In Zborník SNM – História, 1974, roč. 68, č. 14, s. 55-80.

Počet slov: 8 921

Počet znakov (vrátane medzier): 63 365